

фонасемантыкі, шырока прымяняецца ў псіхалогіі, псіхіятрыі, тэорыі масавай камунікацыі, рэкламе.

Методыка дапаўнення. Сутнасць методыкі – у скажэнні паведамлення і наступным яго прадастаўленні для ўзнаўлення. У тэксце прапускаецца кожнае пятае, шостае, n-нае слова, якое замяняецца прабелам аднолькавай даўжыні. Прапануецца аднавіць тэкст, г. зн. уставіць прапушчаныя словы. Салдат ... апрапуў ... узяў ... сеў ... і адправіўся у ... .

Метад градуальнага шкаліравання: прапануецца раскласці рад слоў адной семантычнай групы “па парадку”, г. зн. у адпаведнасці з лексіка-семантычнымі варыянтамі слова і інш.

Гарбачык М.Р.

(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

ДАСЛЕДАВАННЕ АФАРЫСТЫКІ НА СУЧАСНЫМ ЭТАПЕ

Нягледзячы на вялікую колькасць літаратуры, прысвечанай апісанню афарызмаў [1–6], дадзены жанр слоўна-мастацкай творчасці (малафарматны тып тэксту) да апошняга часу з’яўляецца недастаткова даследаваным і па-новаму актуальным. Застаюцца невырашанымі такія праблемы, як дэфініцыя паняцця, устанаўленне жанравых межаў і відавых асаблівасцей афарызмаў, наменклатура і іерархія іх адрознівальных прыкметаў, класіфікацыя (тыпалогія) афарыстычных выказванняў, іх функцыі ў розных тыпах тэкстаў і, нарэшце, правамернасць абгрунтавання спецыяльнай лінгвістычнай дысцыпліны, якая вывучае афарызмы, і пабудова адпаведнага навукова-тэхнічнага апарата. У XXI ст. змяняецца ацэнка лінгвапрагматычнай ролі афарызмаў, іх лакалізацыя сярод падобных адзінак (маюцца на ўвазе такія ўтварэнні, як крылатыя словы, цытаты, сентэнцыі, прыказкі, клішэ), іх аднясенне да мовы (маўлення) дыскурсу. У цяперашні час створаны прадумовы для фарміравання спецыяльнага раздзела філалагічных даследаванняў, які мог бы называцца «афарызмазнаўствам», «афаралогіяй». У беларускім мовазнаўстве шырока выкарыстоўваецца тэрмін «афарыстыка» (Леванюк А.Я., і інш.).

Для афарызма як літаратурна-мастацкага жанра характэрны наступныя адрозныя прыкметы: 1) глыбіня і арыгінальнасць думкі, у якой праўляецца індывідуальнасць аўтара; 2) абагульненасць суджэння, якое адпавядае глыбіні і праўдзівасці думкі; 3) крайняя сцісласць, якая паглыбляе сэнс афарызма, накіраваная на яго лепшае запамінанне і на павышэнне прагматычнага эфекту ад яго выкарыстання; 4) дакладнасць, адточанасць, выразнасць думкі; у афарызме няма лішніх слоў;

5) закончанасць, сэнсавая завершанасць; б) эстэтычнае ўдасканаленне, мастацкасць, спалучэнне мудрасці і прыгажосці.

З пункту гледжання формы і структуры афарызм уяўляе сабой, як правіла, сказ (мікратэкст, выказванне). У больш рэдкіх выпадках ён складаецца з двух-трох сказаў, звязаных агульным сэнсам. Важнай рысай функцыянавання афарызмаў з'яўляецца яго ўзнаўляльнасць; афарызмы, як лексемны і фразеалагічныя адзінкі, належаць да парадыгматыкі мовы, моўнай сістэмы. Па характару ўзаемаадносінаў з макратэкстам (дыскурсам) і па ступені аўтаномнасці афарызмы падраздзяляюцца на самастойныя (аўтаномныя), якія прадстаўлены ў зборніках афарызмаў, і кантэкстныя (пабочныя), уключаныя побач з неафарыстычнымі выказваннямі ў ткань мастацкага, медыяльнага, навуковага і г.д. дыскурсу. Вядома таксама класіфікацыя, якая ўлічвае ступень распаўсюджанасці вядомасці гэтых выказванняў, згодна якой вылучаюцца індывідуальныя і моўныя (масавыя) афарызмы [2, 5].

Аналіз паказвае, што ў апошнія дзесяцігоддзі вывучэнне афарыстыкі адбывалася па 4 напрамках: І. Афарызмы разглядаюцца як асобны літаратурна-мастацкі жанр; іх моўна-стылістычная характарыстыка ў рамках лінгвістыкі выяўляе такія вядучыя стылявыя рысы дадзенага жанра, як агульназначнасць, экспрэсіўнасць, інфарматыўная насычанасць, камунікатыўная чоткасць [4, с. 4–5].

Другі напрамак звязаны з вывучэннем афарыстычнасці асобнага пісьменніка (нямецкая афарыстыка прадстаўлена такімі яркімі імёнамі, як Г.К. Ліхтэнберг, І.В. Гётэ, Ф. Шылер, Ф. Шлегель, Ф. Ніцшэ; руская – А.А. Грыбаедавым, А.С. Пушкіным, М.В. Гогалем, І.А. Крыловым, Кузьмой Прутковым і інш.; беларуская – Я. Коласам, Я. Купалам, К. Крапівой, А. Разанавым і інш.

У аснове трэцяга напрамку аналізу афарызмаў ляжыць паняцце моўнай асобы, якая вызначаецца як комплекс здольнасцей і характарыстык чалавека, які абумоўлівае выпрацоўку і ўспрыманне маўленчых твораў (тэкстаў) рознай ступені складанасці, глыбіні і адэкватнасці адлюстравання рэальнага свету, рознага тыпу і накіраванасці [1, с. 1].

Да чацвёртага напрамку сучаснага афарызмазнаўства адносіцца міжмоўнае інтэркультурнае супастаўленне афарызмаў і сумежных адзінак (у беларускай і рускай лінгвакультурах і многіх інш.).

На думку вучоных, у перспектыве афарыстычных даследаванняў – аналіз кагнітыўных падстаў і лінгвакультурнай спецыфікі афарызмаў, вывучэнне патэнцыялу прэцэдэнтнасці і ўзаемадзеянне афарыстычных выказванняў з тэкстам і дыскурсам. Важнай крыніцай афарыстыкі з'яўляюцца мастацкія, публіцыстычныя, медыяльныя, навуковыя тэксты, а таксама лексікаграфічныя выданні.

Спіс выкарыстанай літаратуры:

1. Караулов, Ю. Н. Русская языковая личность и задачи ее изучения : \вступ.ст. // Язык и личность. – М. : Наука, 1989. – С. 3–8.
2. Костомаров, В. Г., Верещагин Е. М. Теоретическое введение к книге: В. П.Фелицина, Ю. Е.Прохоров. Русские пословицы, поговорки, крылатые выражения. Лингвострановедческий словарь. – М. : Русский язык, 1979. – 240 с.
3. Леванюк, А. Я. Лексіка-граматычныя і семантыка-стылістычныя асаблівасці беларускага паэтычнага афарызма : аўтарэф. дыс. канд. філал. навук. – Мінск, 2002. – 20 с.
4. Манякина, Т. И. Языково-стилистическая характеристика жанра афоризмов (на материале немецкого языка) : автореф. дис. канд. филол. наук. – Киев, 1981. – 24 с.
5. Федоренко, Н. Т. Меткость слова (Афористика как жанр словесного искусства) / Н. Т. Федоренко. – М. : Современник, 1975. – 255 с.
6. Федоренко, Н. Т. Жанровые и видовые особенности афоризмов / Н. Т. Федоренко, Л. И. Сокольская // Известия АН СССР, СЛЯ. – Т. 44. – 1985. – № 3. – С. 245–250.

Гарбачык М.Р.

(Брэст, УА «БрДУ імя А.С. Пушкіна»)

ЛІНГВАКУЛЬТУРА: НЕКАТОРЫЯ АСПЕКТЫ ДАСЛЕДАВАННЯ МОВЫ І КУЛЬТУРЫ

Пытанне пра ўзаемаадносіны мовы і культуры да сённяшняга часу застаецца дыскусійным: адны вучоныя мяркуюць, што мова адносіцца да культуры як частка да цэлага, другія – што мова ўсяго толькі форма выражэння культуры, трэція – што мова не з’яўляецца ні формай, ні элементам культуры. У якасці прыкладу можна прывесці словы знакамітых вучоных, заснавальнікаў амерыканскай і рускай школ этналінгвістыкі. Так, на думку Э.Сэпіра, «культуру можна вызначыць як тое, што дадзенае грамадства робіць і думае, мова ж ёсць тое, як думае» [2, с. 193]. «Адносіны паміж культурай і мовай, – пісал Н.Г.Талстой, – могуць разглядацца як адносіны цэлага і яе часткі. Мова можа быць успрынята як кампанент культуры ці інструмент культуры (што не адно і тое ж, асабліва калі размова ідзе пра літаратурную мову ці мову фальклору. Аднак мова ў той жа час аўтаномна ў адносінах да культуры ў цэлым, і яе можна разглядаць асобна ад культуры (што і робіцца ўвесь час) ці ў параўнанні з культурай як раўназначным і раўнапраўным феноменам» [3, с. 16]. Разуменне пытання пра культуру звязана са зменлівымі адносінамі да мовы: да пачатку ХХІ ст. лінгвістыка прайшла шлях ад поўнага ігнаравання пазамоўных уплываў – мова ў сабе самой і для сябе – да асэнсавання неабходнасці скрупулёзнага аналізу сацыяльна-культурных, камунікатыўных, псіхалагічных, сітуацыйна-кантэкставых умоў моўных